

İSLÂM ÖNCESİ TÜRK DEVLETLERİ'NDE ARİSTOKRAT CUMHURİYET GERÇEĞİ¹

TRUTH of the ARISTOCRATIC REPUBLIC in the PRE-ISLAMIC TURKISH STATES

Selçuk DUMAN²

Özet

Dünya medeniyet tarihinde rol alan toplumlar, bu rollerini; milletleşme süreci, kurmuş oldukları devletler ve uygulamış oldukları yönetim şekilleri ile eşdeğer elde ederler. Türk Milleti, gerek bilinen en erken zamandan itibaren millet olarak dünyada yerini alması, gerekse örgütlü bir toplum olarak ilk devlet teşkilatını oluşturması ve bu teşkilatta uygulamış olduğu yönetim şekilleri açısından son derece önemli bir yere sahip olmasına rağmen bu gün dünya literatüründe hak ettiği konumda değildir. Bunun temelde nedeni, Türk tarihinin İslâmlaşma sonrası Türkler tarafından yeterince ele alınmaması ya da yanlış ele alınmasıdır. Türk Milleti, kendi tarihi ile uğraşmayınca da İslâm Öncesi Türk Tarihi ile uğraşmak, oryantalist tarihçilere kalmıştır. Bu yüzden Türk tarihi farklı yönlerden ve hak ettiği şekilde incelenme şansı elde edememiştir.

Atatürk ile başlayan tarih çalışmaları, öncelikle Türk tarihi hakkındaki iftiraları ortadan kaldırmayı hedeflemiş ve onu takip eden yıllarda günümüze kadar önemli aşamalar elde edilmiştir. Biz de bu çalışmalardan hareket ile dünya medeniyetinde önemli kilometre taşı olan Aristokrat Cumhuriyet Rejimi'nin, İslâm Öncesi Türk Devletleri'nde farklı ad ve şekilde olsa da uygulandığını, örnekleri ile çalışma çerçevesinde aktararak, araştırmacıların dikkatini bu konuya çekeceğiz.

Anahtar Kelimeler: *Türkler, Aristokrat Cumhuriyet, Medeniyet, İslâm öncesi, Yönetim biçimi*

¹ Kırgızistan'da Nisan 2014'te düzenlenmiş bulunan Türk Devlet Kongresi'nde sunulmuş ve düzenlenerek burada yayına hazır hale getirilmiştir.

² Prof. Dr., Giresun Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, selcuk.duman58@gmail.com

Abstract

Societies which have roles in world history of the civilization, obtain these roles equally according to their established states and administration forms that they put into practice. Although Turkish Nation has a vital position in terms of not only having a position in the world as a nation in early ages, but also constituting the first state organization as an organized society and administration forms applied in this organization, today in the world literature, it is not in the position that Turkish Nation deserves. The fundamental reason is that the Turkish history after islamization is not treated by Turks or being treated wrongly. When Turkish nation doesn't deal with its own history, then dealing with Turkish history before Islam has been left to orientalist historians. Therefore, Turkish history couldn't have the chance to be examined from different perspectives and deservedly.

History studies started with Ataturk, firstly aimed to resolve slenders and have made progress in following years until today. Basend on these studies, we aim to take attention of the researchers on this topic by transferring in a frame of paper with examples that Aristocrat Republic Regime which is a significant milestone in world civilization, has been applied in Turkish States before Islam in different names and forms.

Keywords: *Turks, Aristocrat Republic, Civilization, Pre-Islamic, Administration form*

Giriş

İnsanlık tarihinde bir araya gelme ve millet haline dönüşme önemli bir aşamadır. Çünkü millet; ortak bir geçmişe sahip, dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirlerine bağlı vatandaşların oluşturduğu siyasal ve sosyal birliktir (Afetinan, 2000: 28). Türk Milleti'nin oluşmasında geniş anlamda; siyasal varlıkta birlik, dil birliği, yurt birliği, ırk ve köken birliği, tarihi yakınlık ve ahlaki yakınlık etkilidir (Afetinan, 1971: 57). Millet olmayı takip eden ikinci aşama, devlet haline

dönüşmedir. Ancak devlet kurmak için sadece millet olmak yeterli değildir. Milletın yanında ülke, egemenlik ve politik örgütlenme de gereklidir. Yani egemenliğimizi kullanacağımız bir alana ihtiyağımız vardır (Taneri, 1993: 81, 103-104). Bu çerçevede devlet, insanların milletleşme sonucu bir araya gelerek belirli bir coğrafya üzerinde siyasi örgütlenmeye gitmesidir. Devleti oluşturan milletin bağrında egemen olan kuvvet, bireysel olarak hiç kimse tarafından verilmiŐ değildir. O bir siyasal egemenliktir. Devlet bu gücünü halkın güvenliğini ve düzenini sağlamak için kullanır (Afetinan, 2000: 38). Bugün geldiğimiz çağda devletin oluŐması medeniyet yolunda önemli olsa da yeterli bir l değildir. nemli olan devletin nasıl ynetildiğidir. Yani devlet hangi usuller çerçevesinde yönetilmektedir ve bu yönetim Őeklinin devleti kuran milletin menfaatlerine uygun olup olmamasıdır. Çünkü önemli olan milletin mutluluğu, refahı, huzuru ve güvenliğidir. Zaten demokratik yönetimler ile anti demokratik yönetimler arasındaki temel l, karar verme yetkisinde tek kiŐinin değil ortak aklın etkili olması, görüŐlerin açık bir Şekilde tartıŐılması ve idare edenlerin hukuka göre hareket etmesidir (Spitz, 1969: 5).

1. Türkler’de Aristokrat Cumhuriyet Uygulamaları

Bu giriŐten sonra bir yönetim Şekli olarak karŐımıza çıkan Aristokrat Cumhuriyeti ve bunun Türkler’deki uygulama Őekillerini açıklayalım. Öncelikle Őunu ifade etmeliyiz ki, Aristokrat Cumhuriyet; Őekinci, oligarŐik, baskıcı bir grubun idare Şekli değildir. Aristokrat Cumhuriyet, monarŐiden, tiranlıktan ve hatta demokrasinin ilk aŐamalarındaki kötü yönetimden kurtulmak için baŐta Sokrates, Eflatun ve Aristoteles gibi önemli dŐnrlere tarafından ileri sürülen ve demokratik toplumların oluşmasında son derece etkili olan bir sistemdir. Bu açıklamadan sonra sistemin tarihi sürecine dönecek olursak, bilindiği üzere Cumhuriyet rejiminin daha çok Yunan Şehir devletlerinde ortaya çıktığına inanılır. Oysaki M.. 500’lerde Kuzey

Hindistan'da, Cumhuriyet rejimi görülmektedir (Ateş, 1986: 13). Ancak orası ile ilgili yeterli bilgi olmadığı için biz Yunan Şehir Devletleri üzerinden sistemi açıklayacağız.

Eski Yunan siyasi teşkilatı olan polis; aile, genos ve fraderi aşamalarından sonra siyasi yapısını tamamlamıştır. Daha sonra kralların yönetimde zor durumda kalmaları ile birlikte önemli konularda kabile şeflerine veya aile reislerine danışmaya başlanmıştır. Bu danışmalar zaman içinde alışkanlık haline gelmiş ve Aristokrat sınıf oluşmuştur. Ancak Aristokratlar'ın sonraki süreçte keyfi uygulamalara gitmeleri, yani oligarklaşmaları sonucunda iç karışıklıklar meydana gelmiş ve M.Ö. 650-600 yıllarında Dragon ve Solon Yasaları doğmuştur. Hatta bir ara çözüme ulaşamadığı için tiranlık rejimi hâkim olmuştur. İşte toplumun içine düştüğü bu açmazdan kurtulması için Herakleitos, Sokrates, Eflatun ve Aristoteles gibi düşünürler yönetimde erdeme dayalı halkın yararına çalışacak kişilerin rol almasını yani akıllı azınlığın etkin olmasını savunmuşlardır (Göze, 1986: 3-4). Sokrates; toplumu halkın çoğunluğu değil bilgili, erdemli bir azınlığın yönetmesini istemiş ve yönetecek azınlığın soya dayalı değil, bilgiye dayalı olmasını önermiştir (Şenel, 2004: 135).

Eflatun; devleti, insanların kendine yetmemesi sonucu başkalarının yardımı ihtiyacı duyması gereğinden doğan bir oluşum olarak tanımlamış ve ideal devletin en iyilerin yönettiği devlet olduğunu söylemiştir (Dikici, 2005: 12). Eflatun; aklın üstünlüğünü ve yönetimin akla ait olduğunu felsefi düzeyde kanıtlamaya çalışmış, insanın nesne ve düşünce olarak iki kısımdan oluştuğunu, düşüncenin bedeni yöneteceğini eklemiştir. Aklın her insanda eşit düzeyde olmadığını söyleyen Eflatun, bu nedenle akıllı insanların devleti yönetmesi gerektiğini, böyle olmadığı takdirde kötü sonuçların ortaya çıkabileceğini ifade etmiştir (Şenel, 2004: 143).

Aristoteles; gerek birey ve gerekse devlet için en iyi ve en etkin yaşam ruhun iyiliğini sağlamaya çalışan erdemli bir yaşamdır diyerek, bir toplumda erdemli olanların devleti yönetmesi gerektiğini bu şekilde en iyi yönetimin olacağını açıklamıştır (Şenel, 2004: 176).

Ancak bütün bu uyarılara rağmen o tarihte Yunan yönetim yapısında güç ve yetkiler sınırlı bir topluluk tarafından kullanılmış, halkın egemenliği ve bireylerin eşitliği mümkün olmamıştır (Eroğlu, 1998: 5). Bu yüzden Aristokrat Cumhuriyet Rejimi'ni etkin olarak kullanan Romalılar'dır.

Roma'da M.Ö. 509'da Etrüsk Kralı'nı ülkeden kovmak ve yönetimi ele geçiren "Patriciler" (Babalara) krallık kurumuna duydukları öfkeden dolayı Cumhuriyeti kurmuşlardır. Bu Cumhuriyet, Aristokrat Cumhuriyet'tir. Bunu takiben M.Ö. 450 yılında, "On İki Levha Yasaları" kabul edilmiş, M.Ö. 447'de ise, "Pleple Meclisi"(Halk Meclisi) senato gibi kanun yapma hakkı elde etmiştir. Böylece halkın yönetimde etkinliği sağlanmıştır (Şenel, 2004: 185-189). Zaten Eflatun, devletin tüm sınıfların mutluluğu için kurulduğunu, yoksa bir sınıf mutluluğu için olmadığını, devlette doğruluğun esas olduğunu, devletin iyi bir düzenle yönetilmesi ve akıllıca yönetilmesi gerektiğini, böylece büyük devlet olacağını belirtmiştir (Eflatun, 1980: 109-110). Diğer yandan Eflatun, devletin; iyilik, bilgelik ve doğruluğu temel değerler olarak kabul etmesi gerektiğini ortaya koymuştur (Eflatun, 1980: 122).

Aristoteles de; devletin sınırları içerisinde yaşayan herkesin mükemmel olamayacağını ifade ederek, canlı varlıklar gibi farklı parçaların olduğunu, ruhun nasıl akıl ve arzudan mürekkepse yönetimin de böyle olduğunu (Barnes, 2002: 119) bu nedenle devleti kendi kentlilerinin yönetmesi gerektiğini belirtmiştir (Ökten, 2007: 453). Sistemin genel olarak ne olduğunu ve neyin amaçlandığını bizzat sistemi ortaya atan kişilerden aktardıktan sonra şimdi Türkler'in uygulamalarına dönebiliriz.

İslâm öncesi Türkler’de sosyal yapı; oğuş (aile), urug (aileler birliği), bod-boy (bir siyasi teşkilata bağlı), bodun (beyler birliği, siyasi yönden müstakil veya değil), il (müstakil topluluğun oluşturduğu devlet) (Kafesoğlu, 1992: 215) şeklindedir. Kaşgarlı Mahmut Divânu Lügati’t-Türk’de devleti barış anlamında tanımlamıştır (Gökalp, 1995: 137). Bu çerçevede bakıldığı zaman Türk Devletleri’nin genel niteliği de ortaya çıkmaktadır. Türk Devletleri’nde temel yapı boylardır. Boylar, ailelerin bir araya gelmesiyle oluşur ve beyler tarafından yönetilirdi. Beyler, boydaki iç dayanışmayı muhafaza etmek, hak ve adaleti düzenlemek ve gerekirse silahla boyun menfaatlerini korumakla görevliydi (Gökalp, 1995: 217). Beylerin başa gelme şekli ise, aile temsilcilerinin seçimi ile olurdu (Güngör, 1989: 53). Bu çerçevede Türk Devletleri’ni bir beyler konfederasyonu şeklinde ifade edebiliriz (Kösoğlu, 1991: 36). Boyların askeri gücü de olduğu için devlet içerisindeki etkinliği oldukça önemlidir. Bu nedenle bir konfederatif yapıdan bahsetmek doğrudur (Kösoğlu, 1997: 39).

Türk Devletleri’nin temel anlamda niteliğini ifade ettikten sonra devleti yöneten kişiyi açıklayalım: Devletin başında “Hakan”, “Kağan”, “Han” gibi unvanları olan kişiler bulunurdu. Bu kişiler, beyler ve diğer üst düzey devlet memurları, hatta halkın katıldığı kurultaylarda seçilirdi. Burada önemli olan iki nokta vardır. Birincisi; kut verilen aileye mensup olmak, ikincisi; gerekli özellikleri taşımak (Kaçıkçı, 2002: 889). Yani sadece kut verilmesi yeterli değildi. Örneğin, M.Ö. 60’da Hun tahtına kurultayda Sağ Bilge Tigin çıkarıldı. Yine Uygurlar’da Kutluk Bilge Kağan (795-805) kurultay tarafından tahta çıkarıldı (Koçak, 2011: 25). Zaten Kut’un sahibi olan hükümdar; kurt ile kuzunun birlikte yaşayacağı şekilde adil ve yöneten, Tanrı’dan aldığı güç ile idare eden, adaletli, asayişli sağlayan, milletini eşit gören ve refahını sağlayan, aynı zamanda halkını doyuran, kanun yapan ve yasaya önce kendi uyan kişiydi (Yusuf Has Hacip, 1996: 48, 126, 128, 179, 429, 446). Bu nedenle hükümdarın mutlaklığı söz konusu

değildir. Burada temel belirleyici olan nitelikler ve töredir. Yani meşruiyeti töreye uyduğu sürece devam eder. Yoksa kut dahi çekilir (Kösoğlu, 1997: 47-48) Türk Hükümdarları'nın niteliğine gelince; kişi bilge olmak, erdemli olmak, cesaret sahibi olmak ve alp olmak zorundadır (Koca, 2002: 830).

Kutadgu Bilig'de; bilginin nam ile büyüyeceğini, bilgisizlikle devletin yönetilemeyeceğini, doğrulukla devletin ayakta kalabileceğini belirtmiştir (Yusuf Has Hacip, 1996: 149, 416). Divânu Lügati't-Türk'te ise, Türk Hükümdarı'nın en önemli özelliği olarak erdem gösterilir (Kaşgarlı Mahmut, 1992: 188). Türk Hükümdarlarının görevleri de şu şekilde belirtilmiştir; Tanrı varlık verdiği için özünde kutu var olduğu için hükümdar olan kişi; milletin birliğini sağlamak, fakir milleti zengin kılmak ve nüfusunu çoğaltmakla görevliydi (Ögel, 1971: 24).

Türk Hükümdarları, "Tanhu" unvanını kullanırlar ve Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak algılanırlardı. Ancak ne Tanrı iddiasında olmuşlardır ne de gökten inmişlerdir (Özer, 1982: 245). Kesinlikle halka mutlak doğruları dayatmazlar, aksine halka uygulamakla yükümlü olduğu töreleri bile halka sorarak oluştururlardı. Töreler, kurultaylarda devlet ileri gelenleri ve halkın katılımı ve özgürce fikrini söylemesiyle ortaya çıkardı. Bu da hükümdarın monarklığını engellerdi (Kaçıkçı, 2002: 889). Eski Türk Devletleri'nde hükümdarlara insanüstü bir varlık değeri bu nedenle atfedilmez, hâkimiyetleri sınırlı olup, töreye göre hareket etmeleri gerekirdi (Tekin, 2002: 21).

Diğer yandan hükümdarların keyfi davranması mümkün değildi. Çünkü "İl gider Töre kalır"(Ögel, 1971: 38) sözüyle devlet yönetiminde törenin ne kadar önemli olduğu ve her şeyin üstünde olduğu ifade edilmiştir. Türk tarihi incelendiği zaman başarılı Türk Hükümdarları; Mete, Atilla, Bilge ve Kültigin kardeşlerin töreyi en iyi uygulayan hükümdarlar olduğu görülmektedir. Türk sosyal yapısı

nedeniyle baskıcı, anti-demokratik uygulamaların devletin devamında sakınca yarattığı gibi dağılmasına da neden olmuştur. Bu nedenle Türk milli hukuku olan törenin uygulanması devletin başarısında etkin olmuştur. Töre; Türk sosyal hayatını düzenleyen mecburi kurallardır. Hükümdarın, bireylerin ve toplumun hak ve hukukunu belirler ve cezai hükümleri vardır (Saray, 1999: 5-7). Töre; Türk devlet telakkisinin temel taşıdır (Taneri, 2006: 81) Diğer yandan yukarıda da ifade ettiğimiz gibi töre hükümdar adlarıyla anılsa da beylerin, devlet büyüklerinin ve halkın katılımı sonucu kurultaylarda belirlenirdi (Ögel, 2002: 876)

Kutadgu Bilig’de Yusuf Has Hacıp (1996: 168), töreyi uygulayabilecek devlet başkanının niteliklerini; bilgili, Türk soylu, dürüst, ulusta seçilmiş alp, cesur, doğru söyleyen, halkla uyumlu, akıllı, cömert ve iyiliksever olarak tanımlamıştır. Kaşgarlı Mahmut (1992: 428) Divânu Lügati’t-Türk’te ise; hâkim, bilgili ve akıllı olması üzerinde durmuştur. Bahaeddin Ögel (1982: 245) de kahramanlık ve cesareti öne çıkarmıştı. Ötüken Türk Kitabelerinde, bu durum töreyi uygulayan hükümdarın bilge ve alp olması, doğru düşünmesi, düşündüğünü uygulaması, cesur, realist ve halkın düşüncesine önem veren kişi olması şeklinde ifade edilmiştir (Öztürk, 1973: 39-40). Türk Hükümdarlarının karizmatik bir yapıya sahip olması da üzerinde durulan konudur (Donuk, 1979-1980: 30). Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, iktidar sahiplerinin Türk Devlet Yönetimi’nde milleti temsil etmesi ve millete göre hareket etmesi önemli olmuş, emredici gücünü kamu yararına kullanması, adil olması ve erdemli olması ön plana çıkmıştır (Atalay, 2002:860). Bunun aksi yani töreye uymayan, Türk Milleti tarafından kabul görmeyen hükümdarlar; iktidardan düşebilirler ve kut’u yok sayılırdı (Koca, 2002: 828).

Türk Devletleri'nin yönetim sistemine bakılacak olursa, kendilerine has ve çağlarına göre oldukça ileri düzeydedir. Ancak Batılı kavramlar ile anlatılmadığı için bugün uluslararası literatürde hak ettiği yeri alamamıştır. Öncelikle Türk Devletleri'nin yönetim sisteminde hükümdarlar yalnız değildir. Bilge kişiler hükümdarların yanında mutlaka bulunmuştur. Örneğin Göktürkler'de hükümdarın en üst düzey danışmanları “Aygucu” ve “Bilge” unvanını kullanırdı (Erkoç, 2008: 224). Yine Uygur Devlet Sarayı'nda hükümdara yol gösteren ve fikir veren “Tayanç” ve “Kengeşçi” denilen danışmanlar vardı (Kandır, 2002: 8). Yani hükümdar devleti yönetirken mutlaka yakınında bulunan bilge adamlardan faydalanır, onların görüşlerini dikkate alır ve ortak akılla hareket ederdi. Ancak Türk Devlet Yönetimi'nde ana unsur, kurultaylar yoluyla toplanan meclislerdir. Bu meclisler; Büyük Hun Devleti'nde Mete, Avrupa Hun Devleti'nde Atilla, Göktürk Devleti'nde Bilge ve Kültigin kardeşler döneminde etkin olarak kullanılmış ve Hazar Devleti'nde, Peçenekler'de, Tuna Bulgar Türk Devleti'nde ve Kıpçak Türkleri'nde de görülmüş olup, etkin bir şekilde yönetime katıldığı tespit edilmiştir (Saray, 1999: 5-13). İbrahim Kafesoğlu, Avrupa Hunları'nda “Seçkinler Meclisi”; Tabgaçlar da “Devlet ve Nazırlar Meclisi ”; Hazar Hakanlığın da “İhtiyarlar Meclisi”; Peçenekler de “Kararlar Meclisi” ve Tuna Bulgarları'nda “Millet Meclisi”nin olduğundan bahsetmektedir (Kafesoğlu, 1992: 247).

Bu meclisler; senede 3 defa toplanmakta olan kurultaylar aracılığıyla meydana gelir ve burada; devlet işleri görüşülür, dini törenler yapılır ve çeşitli etkinlikler gerçekleştirilirdi. Bunlardan ilki; senenin ilk ayında hükümdarın sarayında yapılmakta olup, dini niteliklidir. İkincisi; ilkbaharda beşinci ayda (bize göre Haziran'da) yapılırdı. Kurbanlar kesilir, at yarışları yapılır, güreşler tertip edilir, hükümdarlar tespit edilir, ülke meseleleri hakkında gerekli müzakereler gerçekleştirilirdi (Kafesolu, 1992: 246). Üçüncüsü ise

güzün yapılırdı. Bu törenler de halk ile beyler hükümdardan davacı olabilirlerdi (Ögel, 2002: 875).

Özellikle bahar aylarında yapılan kurultaylara; prensler, devlet büyükleri, boy beyleri, Türk Devleti'ne bağlı krallar katılırlar, devletin yapacağı işler planlanır ve tartışılırdı. Sonbahardaki kurultay ise sayım kurultayydı. Elbette ki bu kurultaylar ve ortaya çıkan meclisler bugünkü meclisi karşılamaz. Ancak milletin birleşmesini ve kaynaşmasını sağladığı gibi törenin belirlenmesini ve hükümdarın da hesaba çekilmesini sağlardı (Ögel, 2002: 875-879). Hatta Göktürk ve Uygurlar'daki bu meclisler, hükümdarı tasvip veya gerekçe göstererek reddedebilirdi (Saray, 1999: 13). Bu nedenle demokratik toplum öncesi sistem için oldukça önemlidir.

Türk Devletleri'nde halk devlet için değil devlet halk içindir (Koca, 2002: 831). Bunu ifade ederken birbirine rakip ya da az-çok önemli anlamında değildir. Aslında Türk Devletleri'nde; "Devlet", "Vatan" ve "Millet" kavramları birbirinden ayrılması mümkün olmayan kavramlardır. Bu açıdan bakıldığı zaman Devlet; baba, Vatan; ana, Millet; çocuklardır (Kafalı, 2005: 265). Türk Devlet Yönetimi'nde bu dengenin korunması son derece önemliydi. Bu çerçevede meclisler dengenin korunmasında önemli bir yere sahipti. Meclis başkanlığını Kağan yapar, meclis üyelerine "Toygun" denilirdi. Hükümdar olmadığı zaman ise meclis başkanlığını, "Aygucu" ve "Öge" unvanlı devlet danışmanları yapardı (Koca, 2002: 831).

Devlet meclisleri, yeni kurulan devletin töresini tespit etmek, hükümdar değişikliğini bildirmek, bayram ve toylarda toplanmak, savaşa karar vermek ve büyük davalarda hükümdarın başkanlığında bir araya gelmekle görevliydi (Koçak, 2011: 78).

Diğer bir önemli konu ise Türk yönetim sisteminde seçkin sınıfın ya da soya dayalı bir yapının bulunmamasıdır. Yöneticiler görevlerini yaptığı ve becerilerini sergiledikleri sürece kutsaldırlar (Sığı ve Ercil, 2007: 23). Zaten devletin temelini oluşturan boyun toplumsal yapısı eşitlikçidir. Diğer yandan toplanan mecliste bütün unsurları temsil eden kişiler bulunmaktadır (Gökalp, 1995: 242). Bu nedenle gerek yönetimde gerekse halkın genelinde eşitlikçi bir yapının olduğunu söyleyebiliriz.

Türk Devlet Yönetimi'nde önemli bir özellik de, halkın hükümdara bakması değil, hükümdarın halka bakması konusudur. Bu çerçeveye kanunla belirlenmiş, olmazsa olmaz olarak yer almış birlik ve güvenliğin sağlanması da buna eklenmiştir (Sığı ve Ercil, 2007: 80). Bu şekilde çağdaşlarında olduğu gibi hükümdarların; halkı soyan, ağır vergiler ile ezen, ailesi ve kendi menfaatlerini düşünen hükümdar olmaktan uzak tutmuştur.

Türk Devlet idaresinde hükümdar, hiçbir sınıf farkı gözetmez ve bu durumu şu şekilde ifade ederdi: “İster oğlum, ister yakınım ya da hımsım olsun; ister yolcu, geçici, ister misafir olsun; kanun karşısında bunların hepsi birdir.”(Karamanlıoğlu, 1963: 8) sözleriyle bugünkü demokratik modern devletlerin bile olmazsa olmazı olan halkçılık prensibini en iyi bir şekilde uygulamıştır. Türk Hükümdarı'nın yönetim uygulamasıyla devletin sürekliliği yakın ilişkilidir. Örneğin, Kutadgu Bilig de; “Bey iyi olursa ulus düzeler (Yusuf Has Hacıp, 1996: 83) Ey kanun yapan kişi, kötü kanun yapan ölüp gitti. Dünya düzeni kötü kanunla sağlanamaz.” denilmiş ve beyliğin ancak birlik ve doğrulukla ayakta kalabileceği üzerinde durulmuştur (Yusuf Has Hacıp, 1996: 128, 149, 416)

Görüldüğü üzere, Türk Devlet yönetiminde hâkimiyetin kaynağı halkın memnun edilmesidir. Merkezi iktidar, toplumun eğilimlerine uymakla yönetebileceği gerçeğine dayanır (Dede, 2005: 43). Demek ki, Türk yönetim sisteminde temel dayanak Adalet “Kün

Togdı”, Devlet “Ay-Toldı”, Akıl “Ögdülmüş”, Kanaat ve Afiyet “Odgurmuş” olmuştur (Tutar 2002: 869-870). Bu şekilde ideal devletin yakalanabileceği amaçlanmıştır. Yusuf Has Hacip de; “İdeal Devleti; ahlak, fazilet, zekâ, bilgi ve kültürüyle yükselmiş ve aynı zamanda içinde yaşadığı toplumun ihtiyaçlarına ve isteklerine cevap verebilen insanların yönetebileceğini ortaya koymuştur (Dikici, 2005: 268). Bu şekilde bir yönetimin de ancak adet, gelenek, töre ve faziletle olabileceğini yineleyelim. Yani Türk hukuk sisteminde mümkündür. Türk Devlet teşkilatının temel taşı da budur (Taneri, 2006: 73-78). Buraya kadar anlattıklarımızdan görüldüğü üzere, Türk Devlet Yönetimi uygulamaları, yukarıda ifade ettiğimiz düşünürlerin görüşlerine uygun. Hatta birçok konuda demokratik kurallar ile daha yakın ilişkilidir. Atatürk bu durumu şu şekilde ifade etmiştir; “Türk Milleti, en eski tarihlerinde, meşhur kurultaylarıyla, bu kurultaylarda devlet reislerini seçmeleri ile demokrasi fikrine ne kadar bağlı olduklarını göstermişlerdir.” demektedir (Afetinan, 1971: 69).

Sonuç

Türk Devletleri kurumsal anlamda ne batıdaki çağdaşlarıyla ne de doğu da kurulan devletlerle eşdeğerdir. Tamamen halk için kurulan bu devletler, hukukun üstünlüğüne dayanmıştır. Diğer yandan kurultaylar yoluyla toplanan danışma meclisleri halkın haklarını koruma altına almıştır.

Türk Hükümdarları, batıdaki krallarla bizdeki sultan ve padişahlar ile İslâm Dünyası’ndaki devlet başkanlarıyla karşılaştırılmaz. Zaten kanaatimizce hata burada yapılmaktadır. Çünkü gerek batıdaki krallar, gerek bizdeki sultanlar ve padişahlar, gerekse İslâm Devletleri’nde görev yapan kişiler monark bir yapı arz etmektedirler ve mutlaklardır. İslâm Dünyası’ndaki ve bizdeki devlet başkanlarının bir diğer yönü ise dini kuralların ekseninde yer almalarıdır. Türk Hükümdarları, ne mutlaklardır, ne vazgeçilmezdirler, ne de ilahi dokunulmazlıkları vardır. Halkını korumak, onun

ihtiyaçlarını karşılamak ve kanunları uygulamakla görevli kişilerdir. Halkına hizmet ettiği sürece ve hukuka uygun hareket ettiği anlamda başta kalabilirler. Yoksa kurultaylar yoluyla görevden alınabilmektedirler. Diğer yandan kurultaylar; boy beyleri, devlet ileri gelenleri ve halkın katıldığı, devletin önemli konularının konuşulduğu yerlerdir. Kurultaylar, hukukun tespitini yaptığı gibi hükümdarı sorguya çekebiliyor, hükümdarı onaylıyor ya da hükümdarın görevden alınmasına neden olabiliyordu. Elbette bütün bunların yapılmasında sistem kendi içerisinde fren mekanizmaları oluşturmuştur. Örneğin, kut ile hükümdar her ne kadar koruma altına alınsa ve kutsansa da kutun bir karşılığı olduğu tre ile ortaya konmuştur. Bu karşılığı yerine getirmediği an da kut düşmüştür. Tre dediğimiz yapı Türk hukuk sistemi olup, Türk Hükümdarı'nın keyfi hareket etmesini engellemiştir. Diğer yandan bu hukuk sistemi, kurultaylarda onaylandığı için Türk Devletleri'nde kanun devletinin ötesinde hukuk devleti niteliği ön plana çıkmıştır.

Boy beylerinin askeri gücü ve toplum içerisindeki etkinliği, diğer yandan konfederatif bir şekilde devlete bağlılıkları hükümdarın kendi başına buyruk hareket etmesini istese de engellemiştir. Son olarak Türk Devlet yapısında soya ve sekinciliğe dayalı bir sınıf olmadığı için iyi olan, töreyi doğru uygulayan, milleti doğru yönetebilen kişiler kabul görmüş ve hükümdar olma yolları açılmıştır. Bu nedenle gerek Doğu Türkleri'nde gerekse Batı Türkleri'nde onlarca değişiklik yapıldığı görülmektedir. Her ne kadar biz bunları ayrı devletlerin kurulması olarak nitelese de, için doğrusu bu devletler benzer coğrafyalarda aynı toplumu yönetmek için oluşturulan siyasi teşkilatlar olup, yukarıda ifade etmiş olduğum çerçevede görev değişikliği yapan Türk Hükümdarları'dır. Yani devlet, aynı devlettir.

Kaynakça

Afetinin, A. (2000), *Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazmaları*, Ankara.

Afetinin, A. (1971), *Mustafa Kemal'den Yazdıklarım*, İstanbul.

Atalay, B. (2002), “Türk Devlet Geleneğine Göre Devlet Adamlarında Bulunması Gereken Asgari Hususiyetler”, *Türkler*, Cilt: 2, Ankara.

Ateş, T. (1986), *Cumhuriyet*, İstanbul.

Barnes, J. (2002), *Aristoteles* (Çev. Bahadır Öcal Güzgören), İstanbul.

Dede, İ. (2005), *Tarih Sürecinde Türklerde Yönetim*, İstanbul.

Dikici, M. (2005), *Türklerde Devlet*, Ankara.

Donul, A. (1979/1980), “Türk Devletinde Hakimiyet Anlayışı”, *İ.Ü. E.F. Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 10-11.

Eflatun (1980), *Devlet* (Çev. Sabahattin Eyüboğlu - M. Ali Cimcoz), İstanbul.

Erkoç, H.İ. (2008), *Eski Türklerde Devlet Teşkilatı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eroğlu, H. (1998), *Atatürk ve Cumhuriyet*, Ankara.

Gökalp, Z. (1995), *Türk Medeniyeti Tarihi* (Sad.: Yalçın Toker), İstanbul.

Göze, A. (1986), *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul.

Güngör, E. (1989), *Tarihte Türkler*, İstanbul.

Kaçıkçı, O. (2002), “Eski Türklerde Devlet Başkanlığı-Hakanlık”, *Türkler*, Cilt: 2, Ankara.

Kafalı, M. (2005), “Devlet, Vatan ve Millet”, *Makaleler I* (Yay. Haz. Semih Yalçın, Süleyman Özbey) , Ankara.

Kafesoğlu, İ. (1992), *Türk Milli Kültürü*, İstanbul.

Kandır, M. (2002), “Kutadgu Bilig'e Göre Türklerde Devlet Yönetimi”, *Yeni Türkiye*, Sayı: 45, Mayıs-Haziran.

- Karamanlıoğlu, A.F. (1963), “Türklerde İçtimai Adalet Fikri”, *Türk Kültürü*, Sayı: 4, Şubat.
- Kaşgarlı Mahmut (1992), *Divânu Lügati't-Türk* (Çev.: Besim Atalay), Cilt: 1-4, Ankara.
- Koca, S. (2002), “Eski Türklerde Devlet Geleneği ve Teşkilatı”, *Türkler*, Cilt: 2, Ankara.
- Koçak, K. (2011), *Eski Türklerde Devlet Gelenekleri ve Törenleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kösoğlu, N. (1991), *Türk Dünyası Tarihi ve Medeniyeti Üzerine Düşünceler*, İstanbul.
- Kösoğlu, N. (1997), *Devlet*, İstanbul.
- Ögel, B. (1971), *Türk Kültürünün Gelişme Çağları I*, İstanbul.
- Ögel, B. (1982), *Türklerde Devlet Anlayışı*, Ankara.
- Ögel, B. (2002), “Devlet Meclisi ve Kurultay”, *Türkler*, Cilt: 2, Ankara.
- Ökten, K.H. (2007), *Aristoteles*, İstanbul.
- Özer, A. (1982), *Türklerde Devlet Anlayışı ve Demokratik Rejim*, Ankara.
- Öztürk, A. (1973), *Ötüken Türk Kitabeleri*, İstanbul.
- Saray, M. (1999), *Türk Devletlerinde Meclis, Demokratik Düşünce ve Atatürk*, Ankara.
- Sığrı, Ü. & Ercil, Y. (2007), *Türklerde Yönetim Gelenekleri ve Türk Yönetim Tarihi*, İstanbul.
- Spitz, D. (1969), *Anti-Demokratik Düşünce Şekilleri*, (Çev.: Şiar Yalçın), İstanbul.
- Şenel, A. (2004), *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Ankara.
- Taneri, A. (1993), *Türk Devlet Geleneği*, İstanbul.
- Taneri, A. (2006), “Adalet ve Türkler”, *Makaleler II*, (Yay. Haz.: Semih Yalçın-Saadet Güleci), Ankara.
- Tekin, Y. (2002), “Türk Devlet Geleneğinde Hâkimiyet ve Devletin Başı Sorunu”, *Yeni Türkiye*, Sayı: 45, Mayıs-Haziran.

Tutar, A. (2002), “İslam Öncesi Türk Devlet Geleneğinde Adalet Anlayışı”, *Türkler*, Cilt: 2, Ankara.

Yusuf Has Hacıp (1996), *Kutadgu Bilig* (Günümüz Türkçesine Aktaran: Fikri Silahtaroğlu), Ankara.